İNSANLIĞIN POEZİYASI

(Əvvəli ötən sayımızda)

Zülfüqar Qodmanlıdan bir qəzəl ətri

Humanizm, insansevərlik bəşər nəslinin mənəvi mühitində əsas istinaddır. İnsansevərlikdən imtina olunarsa, humanizm bir dəyər kimi gözdən salınarsa, onda cəmiyyətdə barbarlıq baş alıb gedər. Vandalizm nəinki yaradılmış maddi dəyərləri, eləcə də mənəvi dəyərləri də dağıdardı. Çünki insansevərliyə istinad olunaraq insanlar arasında bir-birinə inam hissi yaranır, dostluq münasibətləri formalaşır, ünsiyyət bəşər nəslinin mənəvi mühitində nizamın əsas qoruyucusuna çevrilir.

Sual oluna bilər: Nə üçün Ş.Cəfərov haqqında bu qədər geniş yazılır? Publisistlər onun həyatının ən müxtəlif tərəflərini yazıya gətirməyə çalışırlar. Şairlər onun obrazına təkrar-təkrar müraciət etməkdən usanmırlar. Bütün bunların hamısının məğzində, mayasında yuxarıda qeyd etdiyimiz insansevərlik keyfiyyətləri dayanır. Əgər Şəddad müəllim bir insan kimi əməli ilə, ünsiyyəti və münasibətilə insansevərliyə dəyər kimi istinad eləməsə, onda qətiyyən təqdir olunmazdı. Şübhəsiz, Şəddad müəllimin xatirini çox istəyən, hörmətini gətirən, yolunu saxlayan adamlar da az deyil. Çünki hətta onu az tanıyan adamlar belə onun məşhurluğuna, tanınmışlığına əsas görürlər.

Əgər cəmiyyətin özünə hörmət edən mənəvi mühitində saflığı, ucalığı əsas dəyər kimi qoruyan hər hansı bir kəs biri ilə dostluq münasibəti saxlayırsa, onda başqaları da ona rəğbətli münasibət bəsləyirlər. Başqa sözlə, "dostunu göstər, sənin necə adam olduğunu da mən deyim" - məsəlinin yaranması, əslində, müdrik insanların dəqiq həyati hadisələrə, insan münasibətlərinə müşahidəli mövqeyin nəticəsidir.

Şəddad müəllim dost olmağı bacaran kişidir. Çünki onun mənəvi münasibətlər mühitindəki görünən təbiəti əsas dəyərlərə, sədaqətə güvənclidir. Nə üçün Şəddad müəllimin özünə bu qədər doğma bildiyi insanlar var? Çünki o, hər kəslə özünün mənafeyindən yox, cəmiyyətin mövqeyindən yanaşır. Yeri gələndə, öz dostları üçün məmnuniyyətlə güzəşt etməkdən də çəkinmir. Bu da onun təbiət etibarilə mərd insan olduğunu təsdiqləyir.

Mən əvvəllər də dostluq haqqında yazmışam: "İnsan münasibətlərində dostluq anlamının tarixi, bəlkə də, ilkin şüurun tarixilə həmyaşıddır. Ümumiyyətlə, sivilizasiyanın indiki mərhələyə çatmasında bəşər nəsillərinin mənəvi dəyər olaraq dostluq hisslərini, dostluğun mahiyyətini bir-birinə ötürməsinin böyük əhəmiyyəti var. Azərbaycan xalqı da dostluğu müqəddəs ənənə kimi yaşadıb, onu ən qiymətli mənəvi dəyərə çevirib. Dost insanın tamamlayıcı mahiyyətidir, onun şəxsiyyətinin bütövləşmiəndən əvəzsiz qida mənbəyidir. Şərq dostu müqəddəs tutur. Şərqin çox zəngin mənəvi sərvət xəzinəsində, o cümlədən, Azərbaycan mədəniyyətində, ədəbiyyatında və incəsənətində dostun obrazı çox böyük məhəbbətlə tərənnüm olunub. Bu məzmunda bir Şərq müdrikliyi, Şərq hikməti fikrin anoloqu olaraq "hər şeyin təzəsi, dostun köhnəsi" deyimində də yaşayır" (Ə.R.Xələfli, "Yaddaşa aparan yollar". səh.185. "Vətən" nəşriyyatı-2015). Buradaca həyat həqiqətinə gələndə düşüncələrimizin nəzəri əsasına güvənərək Qodmanlı qardaşlarının - Ağəddin Mansurzadənin, Zülfüqar Qodmanlının, Fəxrəddin Ziyanın Ş.Cəfərova yüksək dostluq münasibətləri, hərarətli duyğuları, bir sözlə, bu adamları bir-birinə bağlayan keyfiyyətlər bizə tam aydın olur. Zülfüqar Qodmanlının yüksək, səmimiyyət çalarlı duyğularını ifadə edən şeirləri az deyil. Ancaq onun qəzəl yaradıcılığında da öz ətrini, təravətini itirməyən lirik şeirləri də var. Və bu lirik qəzəllərdən birini də dostu Şəddad Cəfərova həsr edib. "Olmasa" rədifli qəzəlin lirik ovqatı elə ilk misralardanca oxucunun diqqətini cəlb edir. Müəllif xüsusi bir şərtlə - "Olmasa" rədifi ilə nələrin mümkünsüz olduğunu sözün ecazkar gücü ilə araya-ərsəyə gətirir:

Göründüyü kimi, burada Vətənin də, elin də, yəni xalqın da şad olması üçün əsas şərt övladın şadlığıdır. Övladın xoş güzəranı yoxsa, demək, o Vətən də nisgil içindədir. O xalqın da üzü gülə bilməz. Amma bu harmoniyanın tamlığı üçün daha bir şərt var. Bu şərt də ondan ibarətdir ki, gərək sevgi azad olsun - insanın insana sevgisi, insanın təbiətə sevgisi, insanın Vətənə sevgisi... bəli, bu sevgi duyğularının azadlığı yoxdursa, heç onda insan özü də bütövlükdə azad ola bilməz.

Təbiidir ki, sevgilərin azad olmadığı mühitdə "Aşıq Qərib" faciəsi var, "Xosrov və Şirin" problemi var. Və təbiidir ki, Fərhad dərdi-ağırsı var. Şirin ona görə taleyi ziddiyyətlərə tuş gəlir. Şirinin Bəxti ona görə gətirmir ki, o, öz zəmanəsində həqiqi aşiqə - Fərhada zamanın biganəliyini görür:

-

Şair yaxşı bilir ki, ürəkləri fəth edən şeir yazmaq üçün ilhamın qüdrəti olmalıdır. Başqa sözlə, şeirin nüvəsində dağ enerjisi, qüdrəti yoxdursa, yaradılmış misralar öləziyən şam təsiri bağışlayar. Hətta ocaq təsəvvürü yaratsa da, külü soyumuş ocağa bənzəyər. Sözlərin odlu və atəşli olması üçün gərək şairin mənəvi mühitində yanğılar olsun, alovlar sancsın. Bax, onda şairin yaratdığı söz də yandırıcı olar.

,

-

Bir növ şairi dağa-daşa salan əsas qayğılanma dostuna münasibətlə bağlıdır. Əgər şairin təlqin etdiyi hissi bir qədər də dərindən açmalı olsaq, gərək hər bir şagird ustadının qədrini bilsin. Çünki ustad, həm də yetirməsinin munisidir, əzizidir, təbibidir. Sanki misralar özü dil açıb şairin təqdim edəcəyi obrazın özünü istəyir. O ustad isə hələ qəzəldə adını çəkmədiyi, Sanki bunа bütün varlığı ilə yön tutduğu simadır. O simadır ki, şair bu qəzəldə yalnız onu görür, ustad kimi görür, sevdalı bir insan kimi görür, Vətənini sevən şəxsiyyət kimi görür. Yaradıcılığı boyu, bəlkə də, taleyin ən yaxşı qisməti kimi rastlaşdığı insanı görür. Bu, əlbəttə, Şəddad Cəfərovdur. Ancaq şair hələ onun adını yenə çəkmir. Ümumi "ustad" adı ilə oxucusunun nəzər-diqqətini onun üzərinə yönəldir:

Yaxşı deyir... yaxşı demək üçün xalqının fikir xəzinəsinə istinad edir. Aşıq Ələsgər də bir vaxt deyirdi ki, "ustadına kəm baxanın gözlərinə qan damar". Elə buna görə də o, öz dostunu, həm də ustadı kimi xarakterizə edir. Dostunun şəninə özünün könül dünyasında, könül mülkündə qurduğu sarayın əzəmətini hər kəsə göstərməkdən çəkinmir. Sonsuz duyğu ilə könül varını kimsəyə göstərməkdən usanmır. Dostunun şəninə sevgisindən ucaltdığı sarayın öz dünyası ilə əbədi yaşayacağına da inanır.

-

Əlbəttə, yenə şərt var, amma gərək dünya da belə dostluqları, belə sədaqətli, sevgili münasibətləri unutmasın. Həyatını cəmiyyətə, insanlara, dünya ilə başbaşa qalmaqdan usanmayan insanlara dünyanın özü də yad olmamalıdır. Şair dostunun tərənnümü üçün sözlərin ecazkar gücündən axıracan faydalanmağa çalışır. Könül sarayındakı zənginlik aləmini yaradan dostuna o qədər bəzək vurmaq istəyir ki, qoy onun parlaq obrazı günəş kimi yansın, işıqlı olsun. Əgər bir zəlzələ - əlbəttə, bədxahlarının yaratdığı uçqunlar, dedi-qodular, isnanların dostluq münasibətlərini vurub-dağıdan böhtanlar olmasa, şairin sevgi ilə tərənnüm elədiyi dostluq sarayının çırağbanlığı lap bir yer kürəsinə də bəs eləyər. Şair kənardan əsən zəhərli yad nəfəsləri "qəfil bad" adlandırır:

Zülfüqar Qodmanlının yaxşı qəzəl təbi olub. Şeirdə dərin fəlsəfi ümumiləşdirmə yaratmaq gücü elə bu qəzəldə də bütün parlaqlığı ilə görünür. Həm də Zülfüqar Qodmanlının bir ilham sarıdan özünə poetik güvəncliyi də var. Çünki bu şeirdə də yada salır və bildirir ki, ondan şeir istəyən çoxdur. Və həm də hər kəs üçün də söz demək imkanındadır. Və hər kəsi öz sözü ilə sevindirə biləcəyinə də inamlıdır. Əsas odur ki, o, öz arxasında sözünün mənəvi dəyəri kimi könül mülkünün ən sədaqətli insanı kimi, başqa sözlə, əziz dostu kimi Şəddadı dayaq görsün. Bir sözlə, Z.Qodmanlı yüksək poetik əhvalla bəyan eləyir ki, onda qorxardım, arxamda Şəddad olmayaydı. Şübhəsiz, burada şairin sözlərinə improvizə ilə yanaşdıq. Ən yaxşısı elə onun öz misralarında səslənən hökmü dinləməkdir:

Hər bir şeirdə yatmış vulkan gücü var. Amma, əlbəttə, əgər o şeir sevgi ilə yazılıbsa, tərənnüm etdiyi obraz həqiqətən şairin varlığına hakim olubsa, o şeirin cazibə gücü həmişə qalacaq. Oxunan kimi araya-ərsəyə gələn kimi, həm müəllif haqqında, həm də tərənnüm olunan obraz haqqında kifayət qədər dolğun bilgi verəcək.

Bu qəzəl bizdə hansı təəssüratı oyatdı?

Birincisi, şairin özü haqqında kifayət qədər dolğun, əhatəli məlumat aldıq. Onun incə ruhlu bir şair olduğunu, kövrək bir qələm sahibi kimi tanındığını, yaradıcılığında həqiqi poetik güc olduğunu gördük, qavradıq. İkinci tərəf isə budur ki, tərənnüm etdiyi obrazın Vətənlə, xalqla bağlanmasıdır. Bu şeirdən anlayırıq ki, şairin tərənnüm etdiyi obraz. başqa sözlə, Şəddad Cəfərov Vətənini sevən bir insandır, yurduna çox bağlıdır. Bütün varlığı ilə insani dəyələrə güvənir. Bir kəs ki, insani dəyərlərə güvənir, demək, onun xalq arasında, insanlar içində hörməti həmişə olacaq. Şeirin təlqin elədiyi mənəvi yük budur. Verdiyi məntiqi hökm budur. Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Z.Qodmanlının dostuna həsr etdiyi şeirlərdə zamana, ictimai mühitə obyektiv münasibət də var. Başqa sözlə, o, yaxşı görür ki, yol yaxşılar üçün həmişə yaxşı deyil. Və bunu da cəmiyyətdəki təzadlarla, yabançı qüvvələrin təsirilə bağlayır.

Hər halda, Z.Qodmanlı lirikasında da sevdiyi, ayrılıqda götürdüyü fərdi obrazı ümumiləşdirə bilir, ona yüksək ictimai məzmun verə bilir.

Fəxrəddin Ziyanın ziyasından görüntülər

Qodmanlı qardaşların müasirimiz olan bir nümayəndəsi də Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, həkim Fəxrəddin Ziyadır. O, bü gün də həm həkim kimi fəaliyyət göstərir, həm də poetik yaradıcılığından qalmır. Yeri gələndə publisistik yazılarla da çıxış edir.

Mənim üçün Fəxrəddin Ziyanın ən üstün keyfiyyəti həm də onun dədə-baba dostluğuna sədaqətidir. Şübhəsiz, elə onun özünə istinad etsək, Ş.Cəfərovla dostluğu o, öz qardaşlarından estafet kimi qəbul edib. Dini dəyərlərdə də belə bir hikmət var: "Övladın ən yaxşısı atasının dostu ilə dostluğu davam etdirəndir". Bu mənada, Fəxrəddin Ziya həqiqətən Ağəddin Mansurzadə, Zülfüqar Qodmanlı yolunun ən dəyərli davamçısıdır. O, hər vaxt Ş.Cəfərovdan söhbət düşəndə hörmətlə danışır. Bir insan kimi onun üstün keyfiyyətlərini söhbətinin əsas mövzusuna çevirməkdən məmnunluğunu gizlətmir. O, Ş.Cəfərov haqqında bir neçə qeydin, yazının, şeirin müəllifidir. Bir yazısında isə sanki Ş.Cəfərovla görüşlərinin, dostluq münasibətlərinin tarixinə səmimi bir nəzər yetirir. "Yaxşıların yaxşısı" adlı yazıda Fəxrəddin Ziyanın özünü Ş.Cəfərova bağlayan tərəfləri də görə bilirik: "Fəxrimiz olan Şəddad müəllimin adını indi haqq dünyasında olan böyük qardaşlarım Züfüqar Qodmanlı və Ağəddin Mansurzadədən eşitmişdim. Hər ikisi bu şəxsə sonsuz məhəbbət bəsləyərdi. İxtisasca həkim olsam da, gəncliyimdən yazı-pozuya meylliyəm. Hələ tələbə ikən şeirlərim «Bakı», «Azərbaycan gəncləri», «Ədəbiyyat və incəsənət» və s. qəzetlərdə dərc olunardı. Həmin qəzetlərin redaksiyaları indiki "Azərbaycan" nəşriyyatında yerləşirdi. Qardaşların vasitəsilə Şəddad müəllimlə tanış olanda o, nəşriyyatda baş direktorun müavini idi. Redaksiyalara gedəndə fürsətdən istifadə edib Şəddat müəllimlə görüşüb hal-əhval tutmaqdan xüsusi zövq alardım. İşinin çox olmasına baxmayaraq hamıya vaxt ayırmağı bacarırdı. Şəddad müəllim yalnız nəşriyyatı idarə edən texniki adam deyildi. Ürəyində yaradıcılıq eşqi olduğundan yaradıcı adamlara, bütövlükdə bütün adamlara qarşı həssas və diqqətcildi. Özü də ədəbi mühitdə tanınır, kiçik yumoristik hekayələri mətbuatda dərc olunurdu". Fəxrəddin Ziya bu qeydlərdə sanki öz pasiyentinə, mənəvi istinad obrazına bir həkim gözü ilə diaqnoz qoyur. Dəqiq, psixoloji müşahidə ilə fikir yürüdür. Nə qədər doğru deyir, "Yrəyində yaradıcılıq eşqi olduğundan..." Bəli, elə bu səbəbdən də Fəxrəddin Ziya təsdiq edir ki, Şəddad müəllim yaradıcı adamlara qarşı, bir insan kimi hər kəsə qarşı necə diqqətli və həssasdır.